

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора юридичних наук, доцента Атаманчук Наталії Іванівни на дисертацію Мироненко-Шульган Олени Миколаївни на тему: «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного податкового університету на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 - Право зі спеціальності 081 - Право

Ступінь актуальності обраної теми. Початок повномасштабної війни на території України, а також ведення активних бойових дій негативно вплинули на функціонування усіх суб'єктів підприємницької діяльності та економіки в цілому. Саме тому державна підтримка суб'єктів малого підприємництва в умовах фінансової кризи є важливим завданням задля забезпечення економічної спроможності нашої країни протистояти викликам війни. Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах воєнного стану є однією з найактуальніших проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни вимагає подальшого поглиблення реформ на рівні окремих напрямків державної політики у сфері підтримки та розвитку малого підприємництва в нашій державі. Оскільки, саме малий бізнес є рушійною силою для розвитку будь-яких економічних відносин, а його підтримка в умовах кризи дозволить покращити економічну ситуацію як в окремих регіонах, так і в країні загалом.

Обрана тема дисертаційного дослідження є дуже важливою для науки фінансового права, оскільки на даний час існує незначна кількість теоретико-правових досліджень, присвячених правовому регулюванню фінансової підтримки державою малого підприємництва. У свою чергу, дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретико-методологічних та нормативних засад правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, аналізу правозастосовної вітчизняної та зарубіжної практики у сфері публічної фінансової діяльності як допомоги суб'єктам господарювання, а також виробленню пропозицій щодо удосконалення фінансового законодавства України. Наразі вищезазначене залишається остаточно невирішеним у науці завданням, розв'язання якого матиме важливе наукове й практичне значення.

Актуальність обраної дисертантом теми наукового дослідження також підтверджується тим, що її зміст корелюється із широким спектром наукових програм, планів, тем, зокрема: Пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 р. № 12-21; Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 р. № 1106; Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р; Національної стратегії доходів до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 р. № 1218-р.

Тому необхідно зазначити, що представлене наукове дослідження є досить актуальним і своєчасним.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертацію виконано у Державному податковому університеті Міністерства фінансів України. Методологічною основою дисертації є комплекс взаємодоповнюючих філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів наукового пізнання. Досить логічним та науково обґрунтованим є вибір методів дослідження, за допомогою яких розкрита проблема та сформовані відповідні висновки та пропозиції.

Здобувачем підготовлено ряд наукових публікацій, в яких відображено результати наукового пошуку. Основні положення та висновки проведеного дослідження відображено у 8 наукових публікаціях, зокрема: 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 3 тез доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, конгресах та 2 публікації, які додатково відображають результати дисертації. Всі публікації відповідають вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт.

Під час підготовки дисертаційного дослідження автором було використано 226 джерел наукової та інформаційної літератури як національних так і іноземних авторів. Широкий діапазон використаних джерел говорить про всебічний аналіз проблематики правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової

кризи, враховуючи зміни у законодавстві та реалії триваючого воєнного стану в Україні.

Науковість та обґрунтованість сформованих у роботі висновків забезпечена належною та об'єктивною кількістю емпіричного матеріалу, матеріалами статистичних даних.

Відповідно, дисертаційне дослідження підготовлене О. Мироненко-Шульган у Державному податковому університеті за науковим рівнем, кількістю та змістом наукових публікацій відповідає вимогам до такого типу робіт.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведеного здобувачем дослідження, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені О. Мироненко-Шульган результати здійсненого дисертаційного дослідження засвідчують їх наукову новизну яка полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень, в якому із використанням сучасних методів наукового пізнання і з урахуванням новітніх досягнень правничої науки розкрито правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

До найбільш вагомих з точки зору наукової новизни слід віднести сформульоване авторське визначення поняття «фінансово-правове регулювання підприємництва» (с. 78), а також вперше виокремлення специфічних ознак таких понять як: «державна допомога суб'єктам підприємництва» та «фінансова державна підтримка» (с. 92-93).

Хочеться відзначити, що здобувачем вперше запропоновано принципи державної допомоги суб'єктам господарювання та дана їх характеристика, а саме: законності, допустимості, визначеності, публічності, відкритості та прозорості, економічної доцільності, відповідальності, моніторингу та контролю, непорушення принципів здорової економічної конкуренції (с. 84-86, Додаток Г).

Окрім того, здобувачем, під час проведення дослідження удосконалено дефініції: «суб'єкт малого підприємництва як об'єкт фінансово-правового регулювання» (с. 30), «мале підприємництво» (с. 30-31), «державна допомога суб'єктам господарювання» (с. 91, Додаток Г), «фінансова криза» (с. 56-57). Автором удосконалено механізм інформування органами влади зацікавлених суб'єктів щодо фінансової державної підтримки малого підприємництва, систему правового забезпечення фінансово-контрольних заходів малого підприємництва, правове регулювання надання фінансової підтримки малого

підприємництва, шляхом пропозицій до статей нормативно-правових актів відповідно (Додаток Г).

В результаті проведеного дослідження набули подальшого розвитку підходи до розуміння особливостей функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи в Україні (с. 77-78); етапи становлення правового забезпечення фінансової підтримки малого підприємництва в Україні; розуміння ефективного адміністративного та фінансового контролю за діяльністю відповідальних осіб (с. 187); розуміння правового статусу джерел фінансової державної підтримки .

Результати дисертаційного дослідження апробовані під час доповідей на науково-практичних конференціях, були опубліковані у фахових науково-практичних виданнях України, сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань.

Дисертаційне дослідження О. Мироненко-Шульган проведено на високому науково-методичному та методологічному рівнях, результати та основні положення дисертації, що виносяться на захист, відповідають усім вимогам, що висуваються для здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими, логічними та мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація О. Мироненко-Шульган є одним із перших в Україні системних досліджень, в якому з використанням сучасних методів наукового пізнання та з урахуванням новітніх досягнень правничої науки розкрито зміст і особливості правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи. За результатами проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення, пропозиції та висновки. У результаті дисертаційного дослідження проведений аналіз вітчизняного і зарубіжного законодавства, концептуальних розробок юридичної науки та правозастосовної практики, що дозволило сформулювати низку висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на вирішення наукового завдання та поставленої мети дисертаційного дослідження, що може сприяти вдосконаленню чинного законодавства у частині правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

Висновки зроблені здобувачем в роботі мають достатній рівень обґрунтування, цілий ряд положень та пропозицій сформульовано вперше,

вони мають високий ступінь наукової новизни, їх обґрунтованість не викликає зауважень. Пропозиції щодо змін до законодавства належним чином обґрунтовані та логічно доведено їх практичну значимість. Рекомендації в дисертаційній роботі науково аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Постановка завдань, визначення об'єкту, предмету та мети дослідження чіткі і зрозумілі і повною мірою відповідають встановленим вимогам.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного дослідження теоретико-методологічних та нормативних засад правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи, вироблення пропозицій та рекомендацій, що ґрунтуються на досягненні вітчизняної та зарубіжної практики вдосконалення національного законодавства.

Завдання поставлені здобувачем для дослідження загалом виконані і мета досягнута. Методологічною основою дисертації визначено сукупність методів і прийомів наукового пізнання, що дали можливість системно досліджувати правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи. Підбір методів наукового дослідження дає можливість говорити про системність, науковість та логічність при здійсненні дисертаційного дослідження та, відповідно, при підготовці висновків та науково обґрунтованих пропозицій, викладених у роботі.

Поставлені наукові завдання виконані на належному методологічному рівні, що свідчить про те, що дисертант оволодів компетенціями властивими рівню доктора філософії.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження О. Мироненко-Шульган підтверджується новими науковими положеннями, що винесені на захист та зможуть доповнити доктрину фінансового права України. Зокрема, такі поняття як «фінансово-правове регулювання підприємництва», «державна фінансова підтримка малого та середнього підприємництва», «фонд підтримки малого та середнього підприємництва», «фонд підтримки малого та середнього підприємництва» запропоновано автором уперше, а такі поняття як «суб'єкт малого підприємництва як об'єкт

фінансово-правового регулювання», «мале підприємництво», «державна допомога суб'єктам господарювання», «фінансова криза» набули нових, обґрунтованих визначень.

Під час проведеного дослідження дисертантом виокремлено специфічні ознаки понять: «державна допомога суб'єктам підприємництва» та «фінансова державна підтримка»; запропоновано принципи державної допомоги суб'єктам господарювання та дана їх характеристика, що можна визначити як значний вклад в теорію фінансового права.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, висновки та пропозиції, викладені в дисертації, становлять науково-теоретичний та практичний інтерес і можуть бути використані у: законотворчості – з метою розроблення нормативно-правових актів й удосконалення діючих щодо фінансової підтримки держави суб'єктів малого підприємництва; правозастосуванні – для вдосконалення практичної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування (довідка Ємельчинської селищної ради від 20.02.2024 р. № 316, довідка Житомирської обласної ради від 26.02.2024 р. № р-5-22/217); науково-дослідній сфері – під час подальших наукових досліджень публічної фінансової діяльності; освітньому процесі – під час викладання дисципліни «Фінансове право», інших правових дисциплін, а також при написанні підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дослідження О. Мироненко-Шульган викладене українською мовою, має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділений на відповідні підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи складає становить 233 сторінки, з них основного тексту – 195 сторінок, список використаних джерел – 27 сторінки (226 найменувань), а також 4 додатки на 11 сторінках.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, в ній наводиться перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованої роботи. Анотація викладена українською та англійською мовами.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження,

емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію результатів дослідження на науково-практичних заходах.

У першому розділі дослідження «Теоретико-правові основи функціонування малого підприємництва в Україні» розкрито поняття та ознаки малого підприємництва (с. 14-31), правове регулювання форм здійснення малого підприємництва в Україні (с. 31-51), особливості функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи (с. 51-78). В кінці розділу зроблено відповідні висновки, які визначають основний напрямок дослідження.

У другому розділі «Правове забезпечення фінансової підтримки малого підприємництва в Україні» проаналізовано правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на державному рівні (с. 82-115) та на місцевому рівні (с. 115-151). В кінці розділу зроблено висновки, які є обґрунтованими.

Третій розділ дисертаційного дослідження «Податково-правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва в умовах фінансової кризи» присвячений вивченню реалізації податкової політики як напряму фінансової підтримки малого підприємництва в умовах фінансової кризи (с. 158-174), аналізу правового статусу органів фінансового контролю в сфері надання фінансової підтримки державою малому підприємству (с. 174-187). На підставі критичного аналізу зарубіжного досвіду зроблені відповідні висновки, що викладені в кінці розділу.

Робота завершується розширеними висновками, які відповідають отриманим результатам, завданням та меті дослідження, мають вагому аргументацію, належним чином обґрунтовані і характеризуються високим рівнем достовірності.

Аналіз змісту дисертації дозволяє зробити висновок, що робота відповідає встановленим вимогам та є завершеною науковою працею, результати якої вирішують актуальне наукове завдання.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Мироненко-Шульган О.М. «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи» можуть бути використані в подальшій науковій діяльності дослідників фінансової політики, малого підприємництва, при підготовці наукових публікацій та монографій, в освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. При тому, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертації «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи» підготовленої Мироненко-Шульган О.М. свідчать про її належний науковий рівень, у ній має місце декілька малозначних недоліків та невикористаних можливостей для досягнення ще більш високих показників якості дослідження. Окремі положення дослідження потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час публічного захисту:

1. Більшість науковців, що досліджували фінансово-правові засади функціонування суб'єктів підприємництва, в тому числі і окремі проблемні питання правового регулювання малого підприємництва, визначають такі поняття як «мале підприємництво», «малий бізнес», «суб'єкти господарювання» або «підприємство малого бізнесу» тощо.

У дисертаційній роботі автором часто використовується поняття «підприємництво», на відміну від поняття «бізнес», яке рідше окреслюється та, на наш погляд, не достатньо розкрито у самій роботі.

Вважаємо, що дане дисертаційне дослідження значно збагатилося б категоріальним апаратом та обґрунтуванням змісту саме вказаного поняття.

2. Заслужує на увагу ґрунтовний та детальний аналіз правового регулювання фінансової підтримки малого підприємництва на державному та місцевому рівнях. У розділі 2 «Правове забезпечення фінансової підтримки малого підприємництва в Україні» дисертант наводить приклади такої підтримки, як: надання мікрогрантів, програми релокації бізнесу, ««Робота», «Доступні кредити 5–7–9%» тощо. Аналіз чинного законодавства та повідомлення з офіційних інформаційних джерел також дозволяє дійти висновку, що наразі держава продовжує підтримувати суб'єктів малого підприємництва та розробляти нові державні програми такої підтримки в умовах запровадженого воєнного стану.

Вважаємо дискусійним та таким що потребує більш детальної аргументації твердження авторки про те, що, «все ж таки, суб'єкти малого підприємництва не отримують належної підтримки від держави».

3. Позитивним є прагнення здобувача всебічно проаналізувати особливості функціонування малого підприємництва в умовах фінансової кризи. У підрозділі 1.3 дисертаційної роботи розкривається сутність явищ

«криза» та «фінансова криза», визначається їх поняття та ознаки, вивчається економічна криза 2007-2009 років, 2013 року, наслідки введення карантинних заходів зумовлених COVID-19, а також сучасні виклики в умовах воєнного стану.

Водночас, з огляду на те, що фінансові кризи є циклічним явищем та являють собою певний етап розвитку економіки, з тексту дисертації не зовсім зрозуміло чи можна вважати кризу лише негативним явищем? Чи має криза позитивні фактори для економіки держави в контексті забезпечення державою підтримки малого підприємництва?

Також вважаємо, що авторкою не в повній мірі розкрито питання щодо впливу фінансової кризи на правове регулювання фінансової підтримки малого підприємництва державою.

Проте, варто наголосити, що вказані недоліки і наведені зауваження в основному вказують на дискусійні моменти, мають рекомендаційний характер й не є суттєвими, та не заперечують загальну позитивну оцінку дисертації Мироненко-Шульган О.М. як ґрунтового дослідження, що виконане на високому науково-професійному рівні, містить наукову новизну, має теоретико-методичну і практичну цінність.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація Мироненко-Шульган О.М. «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Мироненко-Шульган Олени Миколаївни на тему «Правове регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є завершеною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання, що полягає в удосконаленні чинного законодавства у частині правового регулювання фінансової підтримки державою малого підприємництва в умовах фінансової кризи.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Мироненко-

Шульган О. М. відповідає спеціальності 081 – Право та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор, Мироненко-Шульган Олена Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

**доктор юридичних наук, доцент
провідний науковий співробітник відділу
дослідження проблем правотворчості та
адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз
Національної академії наук України**

Наталія АТАМАНЧУК